

influences society and vice versa. Similarly, family change and social change effect each other profoundly. This analysis is based on the comparative approach, which sociologists usually ignore, and which, in this book, involves East and West, and past and present. Dr. Zimmerman's expertise and erudition in this are both admirable and unsurpassed.

The authors' specific thesis is that the family constitutes the basic social unit and the nuclear family, which is fundamentally the same throughout the world, influence society and vice versa. Therefore, when colonization is followed by independence, certain family changes become necessary. Again, the great master's famous theory of family evolution (primitive-trustee-domestic-atomistic-anarchical) is employed here once more, but more creatively, more fruitfully, and more scientifically than ever.

Some of the book's contents indicate how interesting, how scholarly, and how valuable this work is: history of family sociology, the sociology of Frederic Le Play, a general theory of family systems, the family in East and West, development of the Indian family, history of the Western family, the future of the family, and contemporary family crises and social change.

This important volume contains no sociological jargon. It is both artistically and scientifically written. Furthermore, its bibliography, glossary, and index make it more useful.

We recommend *Family and Civilisation* enthusiastically to scholars, teachers, students, statesmen, and all professionals dealing with the family. Even the intelligent layman will enjoy this masterful volume.

PANOS D. BARDIS and RENE REINHART

Toledo University. Toledo, Ohio, U.S.A.

* * *

Πρωτ. Κ. Μ. ΦΟΥΣΚΑ, *Στόματα, τοῦ Λόγου*, Ἀθῆναι 1975, σσ. 188 καὶ *Θεηγόροι Ὀπλίται*, Ἀθῆναι 1975, σσ. 248.

Ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὰ προϊόντα τῆς χριστιανικῆς σκέψεως ἤρchiσεν, ὡς γνωστόν, πολὺ ἔνωρις διὰ τοῦ Εὐσεβίου, τοῦ Ἱερωνύμου, τοῦ Γενναδίου, τοῦ Ἰσιδώρου Σεβίλλης, τοῦ Ἰλδεφόνου Τολέδου καὶ τοῦ Φωτίου, συνεχίσθη ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐντατικωτέρα καὶ ἔγινεν ἐντονωτάτη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Μία τῶν μεγαλυτέρων συλλογῶν πατερικῶν κειμένων εἶναι ἡ γενομένη ἀπὸ τὸν Γάλλον ἀββᾶν J. P. Migne, περιλαμβάνουσα 161 τόμους Ἑλλήνων καὶ 221 τόμους Λατίνων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Πολλὰ ἐπίσης ὀφείλει ὁ κλάδος τῆς Πατρολογίας εἰς συγχρόνους διχρηπεῖς πατρολόγους, ὅπως εἰς τοὺς Quasten, Cross, Altaner, Cayré, Μπαλάνον, Μπόννην κ. ἄ. Εἰδικώτερον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν, ἀναγκαῖον ἦτο ἐν εὐσύνοπτον καὶ περιεκτικὸν ἐγχειρίδιον Πατρολογίας, τὸ ὁποῖον θὰ παρουσιάζεν τὴν τεραστίαν πατρολογικὴν κίνησιν τῶσαν αἰῶνων συστηματικῶς καὶ ἀντικειμενικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ τῶν συγχρόνων δεδομένων τῆς πατρολογικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ κενὸν αὐτὸ εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν ἔρχεται νὰ καλύψῃ ἡ ἀξιόλογος ἐργασία τοῦ Πρωτ. Κ. Μ. Φούσκα, ὅστις εἰς δύο ἐπιμεμημένους καὶ καλαισθητοὺς τόμους ἐξετάζει τὸν βίον, τὰ συγγράμματα καὶ τὴν διδασκαλίαν

τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων μέχρι τοῦ ἔτους 750 μ.Χ. Προσθέτως ἀναφέρονται αἱ ἐκδόσεις τῶν Πατέρων καὶ ἡ κυριώτερα περὶ αὐτῶν βιβλιογραφία διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας περαιτέρω ἐνημέρωσιν καὶ ἐρευνᾶν.

Ποία ἡ σημασία τῆς ἐν λόγῳ ἐκδόσεως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τολίσωμεν ἐδῶ. Ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὸν πρόλογόν του εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον τόμον, ἀπευθύνει τὰς ἐργασίας του αὐτάς, κατὰ κύριον λόγον, πρὸς τοὺς Θεολόγους—Καθηγητὰς τῆς Μ. Ε., τοὺς εὐλαβεῖς Λειτουργοὺς τοῦ Θουσιαστηρίου καὶ νοὺς Ἱεροσπουδαστὰς τῶν Ἱερατικῶν μας Σχολῶν, ὅμως δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι τοιαῦτα βιβλία εἶναι ἀπαραίτητα διὰ κάθε πραγματικὸν χριστιανόν, ὅστις θέλει νὰ καθοδηγῆται εἰς τὴν ζωὴν του ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας.

Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ

* * *

ΑΙΚΑΤ. ΒΑΪΡΑΚΤΑΡΗ—ΚΟΣΜΑ, Ἠθικὴ καὶ τέχνη στὴ διδασκαλία.
Δοκίμιο. Ἀθήνα, 1976, σχ. 8ον, σσ. 108.

Πόσον δυσχερὲς καὶ ἐπίμοχθον εἶναι τὸ διδακτικὸν ἔργον καὶ πόσῃ γοητεῖαν ἀσκεῖ εἰς τοὺς διακονοῦντας τὴν παιδείαν, οἱ ἀμύητοι μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀγνοοῦν. Ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστῆμη προσπαθεῖ νὰ χαράξῃ κατευθυντήριους γραμμάς, διὰ νὰ ὑποβοηθήσῃ εἰς τὸ ἔργον του τὸν διδάσκοντα, εἴτε πρόκειται περὶ νέου καὶ ἀπείρου εἴτε περὶ ἐμπείρου καὶ «σάφα εἰδότης». Ἐκεῖ βεβαίως, ὅπου ὑπάρχει ἡ σφραγὶς τῆς θείας δωρεᾶς καὶ ὁμιλεῖ ἡ ἀγαπῶσα καρδιά καὶ ἡ ταλαντοῦχος ψυχὴ μὲ τὴν πολύτιμον ἐμπειρίαν, αἱ παιδαγωγικαὶ ὁδηγίαι ἀποδυναμώνονται ἢ κρίνονται ὀλιγώτερον λυσιτελεῖς. Αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται εἶναι περιωρισμένα. Ἡ πλειονότης τῶν διδασκόντων ἔχει ἀνάγκην κατευθύνσεων, τὰς ὁποίας παρέχουν τὰ κατὰ καιροὺς ἐκδιδόμενα χρήσιμα καὶ ἐπωφελῆ παιδαγωγικὰ συγγράμματα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κινεῖται τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐκδοθὲν δοκίμιον τῆς κ. Βαΐρακτάρη - Κοσμᾶ, τὸ ὁποῖον μεταφέρει, κατὰ τρόπον ἀδιαμφισβητήτως πρωτότυπον καὶ λίαν ἐπιτυχῆ, τοὺς προσωπικοὺς στοχασμοὺς καὶ τὸν ὑγιᾶ καὶ δόκιμον προβληματισμὸν τῆς μακρᾶς διδακτικῆς πείρας καὶ τῆς γονίμου καὶ καρποφόρου ἀναστροφῆς τῆς μὲ τὸς μαθητάς.

Ἡ συγγραφεὺς ἀναλύουσα ἐν ἀρχῇ τὴν φύσιν τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς διδασκαλίας εὐρίσκει συνάφειαν μετὰξὺ των. Ἡ διδασκαλία συνδέεται, κατὰ τὴν συγγραφέα, λίαν εὐστόχως μὲ τὴν προσωπικὴν ἱστορίαν τοῦ διδάσκοντος καὶ εἶναι διαγνωστικὸν μέσον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἀκολούθως γίνεται ἐξέτασις τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἐν συσχετισμῶ πρὸς τὸν διδακτικὸν καὶ ὑπογραμμίζεται τὸ ἠθικὸν περιεχόμενον τοῦ δευτέρου.

Μετὰ ταῦτα ἀναλύονται τὸ ἦθος καὶ ἡ τέχνη τῆς διδασκαλίας. Ἐνταῦθα ἡ συγγραφεὺς προσφυῶς ἐξαιρεῖ τὴν ἠθικότητα ὡς βασικὸν στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας· οὕτως ἡ διδακτικὴ τέχνη συνάπτεται πρὸς τὴν Ἠθικὴν, πρὸς τὸ διδακτικὸν χρέος. Ἀκολουθοῦν: Παραγγέλματα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς διδακτικῆς τέχνης (προσαρμογὴ εἰς τὴν ἀντιληπτικότητα καὶ τὴν φύσιν τῶν μαθητῶν, μέριμνα διὰ ποιότητα ἐργασίας, ἀντιμετώπισις δυσχερειῶν), Φαινομενικαὶ θεραπείαι τῆς «ἀπορίας» τοῦ διδάσκοντος (ἄκαρπος προσφυγὴ εἰς φωτεινὰς ἐστίας, ἠθικολογία, σπουδαιολογία περὶ